

УДК 343.359.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.42>

КОНТРАБАНДА «ПО НОВОМУ» АБО АНАЛІЗ ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Забуга Ю.Ю.,
*кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-1956-2233*

Михайліченко Т.О.,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені акад. В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-4668-3375*

Забуга Ю.Ю., Михайліченко Т.О. Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін.

У статті досліджуються зміни, внесені до чинного КК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» від 09.12.2023 р. № 3513-IX. Цим Законом не тільки було повернуто кримінальну відповідальність за контрабанду товарів як самостійний склад злочину, але й було внесено низку інших змін до розділу VII Особливої частини КК. Метою даної статті є аналіз законодавчих новел щодо рекриміналізації контрабанди товарів, підакцизних товарів та вироблення пропозиції щодо подальшого удосконалення положень статей 201, 201-1, 201-3 та 201-4 КК.

Аналіз новел дозволив встановити, що з однієї сторони, рекриміналізація контрабанди товарів є доволі вдалим рішенням законодавця, оскільки тривалий час це було нагальною потребою про яку говорили як науковці, так і практики. З іншої ж сторони, прийняття вказаного Закону насамперед порушило системність норм, розташованих у розділі VII Особливої частини КК. Видається, що у ст. 201 КК має бути встановлена кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, тоді як у ст. 201-1 КК має бути передбачена кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, які мають специфічні умови їх вивезення/ввезення (підакцизних товарів, лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених), а також предметів, які заборонено вивозити з України (культурні цінності та інші лісоматеріали, які заборонені до вивозу за межі митної території України). Положення про контрабанду інших предметів варто закріпити у розділі IX або у розділі XIII Особливої частини КК України. Також не можна погодитися із встановленим законодавцем мінімальним розміром контрабанди товарів, який пов'язується із їх загальною вартістю. Викликає зауваження і караність товарної контрабанди, відповідальність за яку передбачена ст. 201-3 КК, адже запропонована законодавцем санкція не враховує положення вимог ч. 2 ст. 53 КК. Виникає питання і щодо остаточного покарання у випадках контрабанди товарів та інших предметів, передбачених ст. 201, 201-1 та 201-4 КК. Доцільно також виключити варто пункти 1 та 2 до примітки до ст. 201 КК, які надають визначення способів вчинення контрабанди будь-яких предметів.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальна відповідальність, новелізація кримінального законодавства, криміналізація, господарські злочини, контрабанда, контрабанда товарів, контрабанда підакцизних товарів, контрабанда товарів, обмежених у цивільному обізі, контрабанда товарів, вилучених з цивільного обігу.

Zabuha Yu.Yu., Mykhailichenko T.O. Smuggling “in the new way” or analysis of the latest legislative changes

The article examines the changes made to the CC by the Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the criminalization of smuggling of goods and excise goods, as well as false declaration of goods” dated 09.12.2023 № 3513-IX. It not only brought back criminal responsibility for smuggling of goods as an independent component of the crime, also made several other changes to Chapter VII of the Special Part of the CC. The purpose of this article is to analyze the legislative amendments regarding the recriminalization of smuggling of goods, excise goods and to develop a proposal for further improvement of the provisions of Art. 201, 201-1, 201-3 and 201-4 of the CC.

The analysis of the novels made it possible to establish that, on the one hand, the recriminalization of the smuggling of goods is a rather successful decision of the legislator, since for a long time it was an urgent need that both scientists and practitioners talked about. On the other hand, the adoption of Law № 3513-IX, first of all, violated the system of norms located in Chapter VII of the Special Part of the CC. It seems that in Art. 201 of the CC should establish criminal liability for smuggling of goods, while in Art. 201-1 of the CC should provide for criminal liability for the smuggling of goods that have specific conditions for their export/import (excise goods, timber or lumber of valuable and rare tree species, unprocessed timber), as well as items that are prohibited to be exported from Ukraine (cultural values, other timber that is prohibited for export outside the customs territory of Ukraine). Provisions on the smuggling of other items should be fixed in Chapter IX or XIII of the Special Part of the CC of Ukraine. It is not possible to agree with the minimum amount of contraband goods established by the legislator, which is related to their total value. The sanction for smuggling goods is subject to criticism, as it does not take into account the requirements of Part 2 of Article 53 of the CC. There is also a question regarding the final punishment in cases of smuggling of goods and other items provided for in Art. 201, 201-1 and 201-4 of the CC. It is also appropriate to exclude points 1 and 2 of the footnote to Art. 201 of the CC, which provides definitions of methods of committing the smuggling of any items.

Key words: criminal law, criminal liability, amendment of criminal legislation, criminalization, economic crimes, smuggling, contraband, smuggling of goods, smuggling of excise goods, smuggling of goods restricted in civil circulation, smuggling of goods withdrawn from civilian circulation.

Постановка проблеми. 09.12.2023 р. Верховною Радою України було прийнято довгоочікуваний Закон (далі – ЗУ) “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів” № 3513-IX, яким була “повернута”¹ т.зв. “товарна” контрабанда [1]. Питання про доцільність повернення норми про товарну контрабанду ще з часів її виключення зі ст. 201 КК України постійно піднімалося політиками. Так, з 2017 р. періодично почали з’являтися різноманітні законопроекти, які мали на меті “повернення” контрабанди товарів. Більш того, було виконано проект “Підтримка громадської ініціативи “За чесну та прозору митницю”. Як відмічається, ще 05.07.2017 р. в Європейському Союзі (далі - ЄС) було схвалено Директиву № 2017/1371 ЄС і Ради ЄС, яка передбачала, що до липня 2019 р. всі країни-члени ЄС мають встановити зокрема щонайменше 4 роки ув’язнення у випадку значної шкоди або значної отриманої вигоди або інше, не кримінальне покарання, якщо шкода/вигода становили менше 10 000 євро за злочини, вчинені фізичними особами, що шкодять фінансовим інтересам ЄС. І хоча в самій Директиві прямо відсутня вказівка на контрабанду, однак А. Бутін вказує, що серед таких злочинів мається на увазі й контрабанда [2, с. 5]. На основі проведеного дослідження автор рекомендує замість позбавлення волі передбачити у санкції статті КК, яка встановлює відповідальність за контрабанду, низку інших “санкцій”. Такими санкціями він пропонує вважати “застосування значних штрафів, конфіскацію не тільки предметів контрабанди, а й засобів контрабанди, включно з автомобілями, конфіскацію всього майна, заборону на виїзд за кордон тощо. Такий підхід забезпечить одночасно і потенційно високу дієвість санкції, і її гуманність до правопорушника в порівнянні з позбавленням волі” [2, с. 17]. Видається, що такі рекомендації варто піддати критиці, адже дослідник не зовсім розібрався, що із переліченого ним

¹ Даний термін вживається в переносному значенні, так як до 1 липня 2024 р. випадки “товарної” контрабанди є кримінально караними діяннями, якщо вартість несплачених податків і зборів із товарів, які ввозять чи вивозять, сягає чи перевищує 3 000 неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі - н.м.д.г.)

є видами покарань, а що за своєю правовою природою належить до інших заходів кримінально-правового характеру, а тому не може бути передбачено у санкції статті Особливої частини КК. Більш того, його рекомендації щодо зміни санкції за контрабанду загалом не відповідають Директиві № 2017/1371, з якою автор пов'язує певні тенденції внесення змін до кримінального законодавства щодо контрабанди.

Стан опрацювання цієї проблематики. Науковцями постійно критикувався законодавчий підхід 2011 р. (ЗУ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” № 4025). Однією з перших була Ю.О. Данилевська, яка пише, що (оновлена – уточнення наше) редакція цієї норми змушує об'єктом контрабанди визнавати інші суспільні відносини, але аж ніяк не відносини у сфері господарської діяльності [3, с. 1]. В.В. Кухар стверджує, що наслідком законодавчого реформування у цій частині стало збільшення чисельності та активізація протиправних угруповань та окремих осіб, які спеціалізуються на цьому виді протиправної діяльності, а також зниження рівня протидії зазначеним правопорушенням, адже проведення оперативно-розшукової діяльності в абсолютній більшості випадків заборонено [4, с. 411]. О.С. Прокопенко теж відмічає, що це сприяло “тінізації” економіки держави, втратам надходжень до державного бюджету та порушило нормальний порядок товаровідносин на внутрішньому ринку України тощо [5, с. 382]. Д.В. Каменський, у свою чергу, також пише про очевидну потребу в рекриміналізації (тобто у відновленні раніше скасованої кримінальної відповідальності) «товарної» контрабанди [6, с. 156]. У тому числі питання доцільності повернення контрабанди товарів до ст. 201 КК України неодноразово піднімали і ми у своїх публікаціях [7, с. 86-90; 8, с. 180-186].

Кілька робіт було спрямовано на аналіз зареєстрованих у ВРУ законопроектів, які стосувалися контрабанди. Серед них можна виокремити працю Ю.В. Гродецького, який надав ґрунтовні зауваження до першої редакції законопроекту від 23.04.2021 р. № 5420. На жаль, не всі вони були враховані в подальшому авторами проекту під час підготовки другої його редакції [9]. Також своє бачення проблеми рекриміналізації контрабанди в контексті цього ж законопроекту виклали у своїх роботах Є. С. Назимко, Ю. О. Данилевська та Т. І. Пономарьова [10] та О. О. Дудоров і Р. О. Мовчан [11; 12].

Метою даної статті є аналіз законодавчих новел щодо рекриміналізації контрабанди товарів, підакцизних товарів та вироблення пропозиції щодо подальшого удосконалення положень статей 201, 201-1, 201-3 та 201-4 КК.

Виклад основного матеріалу. Для правильного осмислення змін, внесених законодавцем ЗУ від 09.12.2023 р., до чинного КК потрібно зробити невеликий екскурс в історію і подивитись, як відбувалась новелізація положень кримінального закону щодо контрабанди з 01.09.2001 р. Загальновідомо, що до 17.01.2012 р. Р. VII Особливої частини КК містив ст. 201 “Контрабанда”. Предметом цього злочину визнавались: 1) товари, вартість яких у 1000 і більше разів перевищувала н.м.д.г., а так само стратегічно важливі сировинні товари; 2) історичні, культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї). Зазначена стаття виступала загальною нормою по відношенню до норм, якими встановлювалась кримінальна відповідальність за контрабанду окремих предметів, вилучених із цивільного обігу або обмежених у ньому¹, передбачених в інших розділах Особливої частини КК.

Із набранням чинності положень ЗУ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності”, із диспозиції ст. 201 КК України зникла вказівка на товари та стратегічно важливі сировинні товари,

¹ ст. 199 КК - у частині ввезення в Україну з метою збуту підробленої національної або іноземної валюти, ст. 300 КК - у частині дій, що полягають у ввезенні в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження, ст. 301 - у частині дій, що становлять ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту та ст. 305 КК, яка встановлювала відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, а із - і фальсифікованих лікарських засобів. Дискусійним питанням також залишається віднесення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 268, 301-1 та 333 КК, в частині ввезення на територію України відходів або вторинної сировини, у т. ч. які є небезпечними, чи дитячої порнографії, а також порушення встановленого порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (товарів подвійного або військового призначення), до спеціальних видів контрабанди.

що свідчило про декриміналізацію законодавцем “товарної” контрабанди¹. Із предметів злочину було виключено “історичні цінності”. Натомість ним були визнані спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Відбулось і термінологічне уточнення деяких інших понять, за допомогою яких описується предмет цього кримінального правопорушення. Наприклад, “радіоактивні речовини” в новій редакції ст. 201 КК стали визначатись як “радіоактивні матеріали”.

Однак це не принесло бажаного результату: контрабанда товарів отримала ще більшу поширеність на території України, що завдало суттєвих збитків державі через неможливість конфіскації товарів, які були предметом контрабанди. Як результат, законодавець неодноразово намагався “реанімувати” даний вид контрабанди шляхом внесення відповідних змін до кримінального законодавства.

Першою такою спробою варто визнати зміни, внесені до ЗУ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів” від 06.09.2018 р. № 2531-VIII. Його прийняття мало наслідком появу ст. 201-3 “Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України”. Редакція прийнятої норми не була позбавлена низки недоліків, тому вона піддавалася критиці (приміром, О.О. Дудоровим, Р.О. Мовчаном [13], Є.О. Письменський [14, с. 133–149]) і рідко застосовувалася на практиці (так, згідно даних Єдиного державного реєстру судових рішень за період з 01.01.2019 р. по 15.02.2024 р. за даною статтею було винесено лише 24 вироки). Як видається, це була перша “ластівка” щодо повернення контрабанди стратегічних важливих сировинних товарів (на якій ми свого часу наполягали [8, с. 180-186]). У подальшому частково це виразилося і в контрабанді підакцизних товарів, адже окремі з них можна відносити до стратегічних.

У подальшому до ст. 201 КК були внесені незначні зміни, які стосувались криміналізації контрабанди частин вогнепальної нарізної зброї (ЗУ від 18.05.2017 р. № 2052-VIII “Про внесення змін до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї”), що не можна не вважати правильним рішенням з боку законодавця.

Наостанок р. VII Особливої частини КК було доповнено ст. 201-3 “Контрабанда товарів” та ст. 201-4 “Контрабанда підакцизних товарів” (ЗУ від 09.12.2023 р. № 3513-IX). У свою чергу, відбулась зміна назви статей 201 та 201-1 чинного КК. Так, ст. 201 КК отримала назву “Контрабанда культурних цінностей та зброї”, тоді як ст. 201-1 КК – “Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев”. Крім того, в новій редакції була викладена ч. 2 ст. 201 КК, а сама стаття була доповнена приміткою із 3 пунктів, в яких наводиться визначення змісту способів вчинення контрабанди (п. 1 та п. 2 прим. до ст. 201 КК), а також надається роз’яснення поняття “особи, раніше судимої за контрабанду” для розуміння змісту відповідної кваліфікуючої ознаки.

Як видається, такі суттєві новели в чинному КК потребують осмислення та критичного аналізу.

1. *Питання співвідношення норм.* Здивування викликає сам факт наявності у р. VII Особливої частини КК чотирьох (!) самостійних складів злочинів, які встановлюють кримінальну відповідальність за контрабанду різних предметів. При цьому диспозиції цих статей однаково описують контрабанду незалежно від того, що виступає її предметом, як їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Та чи виправданою є така ситуація? Відповідь на це питання залежатиме від того, в якому співвідношенні знаходяться ці норми.

Для визначення цього розглянемо, як співвідносяться між собою предмети цих злочинів. Відповідно до ч. 1 ст. 201 КК предметом контрабанди визнаються культурні цінності, отруйні, сильнотоксичні, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також

¹ Як вже зазначалося, цей підхід став предметом тривалих дискусій. Справедливість критики насамперед була пов’язана із тим, що особам, які вчиняли контрабанду товарів після 17.01.2012 р., вдавалось уникнути кримінальної відповідальності. Кваліфікація їх дій у таких випадках була можливою лише за ст. 212 КК України. Проте доволі часто ухилення від сплати митних зборів та податків за такі товари не сягало розміру, що в 1000 (а пізніше - 3 000) і більше разів перевищує н.м.д.г., а отже, й не наставляли суспільно небезпечні наслідки, наявність яких виступало необхідною підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 212 КК у випадку товарної контрабанди. Неможливо було таких осіб притягнути і до адміністративної відповідальності.

спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 201-1 КК, є лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інші лісоматеріали, заборонених до вивозу за межі митної території України. Використання слів “а також” у диспозиції цієї статті свідчить про те, що загальним поняттям є “лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України”, тоді як “лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев”, “лісоматеріали необроблені” виступають видами останніх. Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 201-3 КК, є товари (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вартість яких у 5 000 і більше разів перевищує н.м.д.г. У свою чергу, предметом злочину, передбаченого ст. 201-4 КК, є підакцизні товари (крім електричної енергії), вартість яких у 750 і більше разів перевищує н.м.д.г. Зазначені предмети співвідносяться між собою як філософські категорії “ціле” та “частина”, де поняттям “ціле” охоплюються товари, як предмет злочину ст. 201-3 КК, тоді як під поняттям “частина” – підакцизні товари (крім електричної енергії), а також всі види лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України, а також культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації”.

Таке співвідношення предметів злочину, передбачених статтями 201, 201-1, 201-3 та 201-4 КК, дозволяє зробити висновок про те, що ст. 201-3 КК “Контрабанда товарів” є загальною нормою в системі норм р. VII Особливої частини КК, тоді як ст. 201, 201-1 та 201-4 виступають спеціальними по відношенню до неї нормами. Ще одним доказом на користь цієї позиції виступає те, що за ступенем суспільної небезпечності кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-3 хоча і віднесено законодавцем до тяжких злочинів, як і діяння, закріплені у ст. 201 та ст. 201-4 КК, проте передбачає виключно покарання, не пов’язане з позбавленням волі, – штраф від 10 000 до 25 000 н.м.д.г. Проте в чинному кримінальному законодавстві при розташуванні норм в межах одного розділу Особливої частини КК використовується підхід за якого на першому місці розташовується загальна норма, а вже після неї – спеціальні норми. Такий підхід використовувався розробниками КК 2001. Наприклад, у р. II Особливої частини КК, а саме у ч. 1 ст. 115 КК передбачено загальну норму, що визначає умисне вбивство, тоді як у ч. 2 ст. 115 та статтях 116-118 КК – спеціальні норми, в яких йдеться про кваліфіковані та привілейовані види умисного вбивства. Здебільшого зберігався цей підхід і під час подальшої новелізації положень кримінального законодавства. Наприклад, ЗУ від 21.09.2006 р. № 170-V КК 2001 р. було доповнено низкою статей, якими було передбачено т.зв. “злочини терористичної спрямованості”. Йдеться про статті 258-1, 258-2, 258-3, ст. 258-4 КК. А ЗУ від 18.05.2010 № 2258-VI р. IX Особливої частини було доповнено ст. 258-5. Всі вони виступають спеціальними нормами щодо ст. 258 КК, а тому розташовані законодавцем після неї. У співвідношенні “загальна норма – спеціальна норма” перебувають і ст. 111 та ст. 111-1, а також ст. 286 та ст. 286-1 КК. Наведені приклади не є поодинокими.

Таким чином, розташування загальної норми, якою виступає ст. 201-3 КК після двох спеціальних норм, якими наразі *de-facto* є статті 201 та 201-1 КК, свідчить про чергове порушення законодавцем системного підходу щодо побудови розділів Особливої частини КК. Тож, на нашу думку, ознаки злочину, передбаченого ст. 201-3 КК, мали б знайти своє відображення у положеннях ст. 201 КК.

2. У зв’язку з цим, постає питання про *доцільність існування окремих норм, передбачених ст. 201, 201-1 та 201-4 КК*, адже перелічені в них предмети злочину є лише різновидами товарів, про які йдеться у ст. 201-3 КК. Цю проблематику піднімав у своїй роботі, присвяченій аналізу законопроекту (реєстр. № 5420) в першій редакції, Ю.В. Гродецький [9, с. 156-157]. Інші ж науковці не вбачають у цьому критичного характеру. Зокрема, Є.С. Назимко, Ю.О. Данилевська та Т.І. Пономарьова не робили зауважень щодо цього [10, с. 289].

Більш того, можна змоделювати ситуацію, за якої особа одночасно незаконно перемішуватиме через митний кордон України і вогнепальну зброю, і товари (крім підакцизних товарів). Такі дії потребуватимуть кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень. Проте це буде штучна сукупність. Але на міру покарання високоїмовірно це вплине: суд призначить і штраф за вчинення злочину, передбаченого ст. 201-3 КК, і позбавлення волі за вчинення злочину, передбаченого ст. 201 КК. Та остаточно, виходячи із практики призначення покарання судами за ст. 70 КК, можна припускати, що особі буде призначено шляхом поглинення позбавлення волі.

Більш того, висока вірогідність застосування і ст. 75 КК України, що дозволить особі unikнути реального покарання.

Однак наразі маємо надзвичайну казуїстичність положень кримінального закону. Видається, що є кілька шляхів вирішення цього питання:

1) залишити все як є, але такий крок буде “мовчазною згодою” науковців-криміналістів, якою відбуватиметься легітимізація порушення законодавцем системного підходу щодо побудови кримінально-правових норм під час подальшої новелізації чинного КК України;

2) об’єднати всі предмети контрабанди, визначені у ст. 201, 201-1, 201-2 та 201-3 КК, у межах однієї норми. Недоліком такого підходу буде те, що уникаючи казуїстичності кримінального закону, ми отримаємо надто архаїзовану диспозицію в ст. 201 КК, що, в свою чергу, буде призводити до помилок під час її застосування правоохоронними органами;

3) спочатку розмістити норму про контрабанду товарів, а наступною - про контрабанду товарів, які вилучені з цивільного обігу чи обмежені в ньому. Таку ідею висловлюють О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан [11]. Загалом це певною мірою знімає питання про архаїчність норм і казуїстичність положень кримінального закону, а з іншого, – не вирішує питання про порушення усталених принципів побудови положень чинного КК;

4) залишити у ст. 201 КК контрабанду товарів (загальна норма), у ст. 201-1 КК товарів, які мають специфічні умови їх вивезення/ввезення (підакцизних товарів, лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених), а також предметів, які заборонено вивозити з України (культурні цінності та інші лісоматеріали, які заборонені до вивозу за межі митної території України). В інших розділах Особливої частини КК доцільно передбачити спеціальні норми, що визначали контрабанду всіх інших предметів. Так, в р. IX Особливої частини КК доцільно встановити кримінальну відповідальність за контрабанду вибухових речовини, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, в р. XIII Особливої частини КК – за контрабанду отруйних та сильнодіючих речовин.

Видається, що саме останній підхід був би найкращим виходом із цієї ситуації. Самостійне місце поряд із загальною нормою у р. VII Особливої частини КК займала б норма, яка встановлювала кримінальну відповідальність за контрабанду предметів, які за певних умов можуть бути предметом господарської діяльності і водночас не становлять загрози для громадської безпеки чи публічного (громадського здоров’я). Ми не перші, хто висловив таку ідею. Так, О. Процюк точно вказав, що віднесення до контрабанди таких предметів, як: отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, вибухові речовини, зброя та боєприпаси – до категорії господарських кримінальних правопорушень є помилкою. Маємо насамперед враховувати їх здатність завжди ставити під загрозу заподіяння шкоди громадській безпеці або народному здоров’ю [15, с. 207].

Встановлений розмір вартості товарів у ст. 201-3 КК теж викликає зауваження, оскільки визначений законодавцем значний розмір товарної контрабанди буде виступати підставою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за ст. 201-3 КК. Відповідно до примітки до цієї статті, контрабанда вважається вчиненою у значному розмірі, якщо загальна вартість предметів контрабанди в 5 000 і більше разів перевищує н.м.д.г. Таке рішення видається доволі суперечливим, виходячи із таких міркувань. По-перше, якщо згадати ст. 201 КК в редакції із 01.01.2001 по 16.01.2012 р., коли предметом контрабанди також визнавались товари, то кримінальна відповідальність за такі дії наставала тоді, коли вартість цих предметів лише у 1000 і більше разів перевищувала н.м.д.г. По-друге, один н.м.д.г., який впливає на кваліфікацію вчиненого діяння, встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, яка визначається як 50 % від прожиткового мінімуму на працездатну особу станом на перше січня поточного року (п. 5 р. XX Перехідних положень та підпунктом 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 р. IV Податкового кодексу України). Проте щороку через процеси інфляції та поступової девальвації гривні, сума прожиткового мінімуму на працездатну особу, яка встановлюється в ЗУ “Про державний бюджет”, неухильно зростає, що призводить в кінцевому випадку до часткової “декриміналізації” тих суспільно небезпечних діянь, притягнення до кримінальної відповідальності за які пов’язується із розміром завданої шкоди. Наприклад, станом на 01 січня поточного року, 1 н.м.д.г. при кваліфікації діянь дорівнює 1514 грн. Це означає, що для того, щоб особа була притягнута до кримінальної відповідальності за товарну контрабанду, вона має незаконно перемішувати через митний кордон України товари, загальна вартість яких перевищує 7 570 000 грн. Якщо б криміналізація товарної контрабанди

відбувалась 3 роки тому, то вартість таких предметів мала б перевищувати лише 5 675 000 грн.¹ Якби ж законодавець не декриміналізував товарну контрабанду, і ст. 201 КК діяла б в ред. 2001 р. із незначними змінами, то для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за контрабанду товарів було б достатньо, щоб загальна вартість таких предметів перевищувала суму лише у розмірі 1 514 000 грн. Проте не зрозумілим є те, чому автори законопроекту, а потім і законодавець, вирішили настільки суттєво підвищити мінімальний розмір кримінально-каранної контрабанди товарів. Аналіз пояснювальної записки до ЗУ від 09.12.2023 р. № 3513-IX, на жаль, не дає жодної відповіді на таке важливе питання [16]. Враховуючи вищевикладене, доцільним було б наполягати на необхідності зробити обгрунтовані економічні розрахунки мінімальної вартості товарів, які є предметом контрабанди, передбаченої ст. 201-3 КК.

4. Є суттєві зауваження і щодо *караності* даних діянь (див. таблицю “караність різних видів контрабанди, встановлених нормами р. VII Особливої частини КК”). Як ми встановили, контрабанда за ст. 201-3 КК, яка виступає спеціальною нормою по відношенню до інших статей, розташованих в межах р. VII Особливої частини КК, які закріплюють кримінальну відповідальність за контрабанду. Санкція, передбачена ч. 1 ст. 201-3 КК є безальтернативною та найменш суворою санкцією, порівняно із санкціями ч. 1 ст. 201, 201-3 та 201-4 КК, адже містить покарання у виді штрафу, який відповідно до системи покарань, передбачених ст. 51 КК, формально відноситься до найменш суворих видів покарань. Проте це видається доволі дивним рішенням законодавця, адже навряд чи є підстави стверджувати, що суспільно небезпечність товарної контрабанди є меншою, ніж суспільна небезпечність контрабанди підакцизних товарів, контрабанди та контрабанди лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України чи контрабанди предметів, визначених у ст. 201 КК. Таким чином, санкцію цієї статті потрібно зробити альтернативною, доповнивши її основним покаранням у виді позбавлення волі на строк від 3 до 7 років. Також не витримує критики і рішення законодавця викласти санкцію ч. 1 ст. 201-2, в якій передбачено максимальний строк покарання у виді позбавлення волі 5 років. Це означає, що за ступенем тяжкості дане кримінальне правопорушення відноситься до нетяжких злочинів, хоча відсутні підстави вважати суспільну небезпечність контрабанди лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України, нижчою, ніж суспільна небезпечність інших видів контрабанди. Тож вочевидь караність такого діяння має бути підвищена: максимальний строк позбавлення волі у санкції цієї статті має бути підвищений із 5 років до 6 років.

Таблиця

**Караність різних видів контрабанди,
встановлених нормами р. VII Особливої частини КК.**

Санкція ч. 1 ст. 201 КК	Санкція ч. 1 ст. 201-1 КК	Санкція ч. 1 ст. 201-3 КК	Санкція ч. 4 ст. 201-4 КК
тяжкий злочин	нетяжкий злочин	тяжкий злочин	тяжкий злочин ! проте строк покарання у виді штрафу відповідає караності особливо тяжкого злочину
позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.	позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.	штраф від 10 000 до 25 000 н.м.д.г.	штраф від 20 000 до 40 000 н.м.д.г. або позбавлення волі на строк від 3 до 6 років.

5. Наступною проблемою, яка є логічним продовженням попередньої, є *невдалість санкції ч. 1 ст. 201-3 КК з урахуванням положень ст. 53 КК*.

Так, ч. 2 ст. 53 КК вказує, що за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3 000 н.м.д.г., розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу, незалежно від гранично-

¹ 1 н.м.д.г. у 2021 р. становив лише 1135 грн.

го розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. При контрабанді товарів розмір майнової шкоди визначатиметься не загальною вартістю предметів такої контрабанди, а буде складатися із розміру несплаченого мита, податку на додану вартість (далі – ПДВ) або їх сукупності. Відповідно до ст. 277 Митного кодексу (далі – МК) України об'єктами оподаткування митом є, зокрема, товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами [17]. І наразі в Україні застосовуються такі види ставок мита: 1) адвалорна – у відсотках до встановленої ст. 279 МК бази оподаткування; 2) специфічна – у грошовому розмірі на одиницю бази оподаткування, встановлену ст. 279 МК; 3) комбінована, що складається з адвалорної та специфічної ставок мита (ст. 280 МК України).

Навіть якщо ми оберемо найпростіший варіант для обрахунків, коли ставка мита дорівнюватиме 10 % (припустимо це взуття (група 64))¹, а ставка ПДВ - 20%, то не складно порахувати, скільки ж заподіяно шкоди державі при її несплаті у разі ввезення в Україну товарів у значному розмірі:

1) визначаємо значний розмір: 1 н.м.д.г. на 2024 р., як зазначалось, дорівнює 1 514 грн., тож $1\ 514 \times 5\ 000 = 7\ 570\ 000$ грн - це мінімальна вартість товару, яка має ввозитися в Україною без сплати мита та податків, щоб кваліфікувати дії суб'єкта злочину ч. 1 ст. 201-3 КК;

2) визначаємо розмір мита, який особа має сплатити: $7\ 570\ 000$ грн $\times$ 10% ставки мита = 757 000 грн мита;

3) визначаємо розмір ПДВ, який слід оплатити: $(7\ 570\ 000 + 757\ 000) \times 20\% = 1\ 665\ 400$ грн ПДВ;

4) визначаємо розмір завданої шкоди: $757\ 000$ грн мита + $1\ 665\ 400$ грн ПДВ = 2 422 400 грн загальна сума шкоди.

Отож, переміщуючи через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів у значному розмірі (7 570 000 грн.) у випадку обов'язку сплатити 10% мита та 20% ПДВ, особа завдає державі шкоди на суму 2 422 400 грн. Чи може вона просити суд призначити їй мінімальне покарання, що передбачене санкцією ч. 1 ст. 201-3 КК, адже вона завдала мінімальних збитків державі (при цьому “вилка” шкоди законодавцем визначена в межах від 7 570 000 грн. до 15 139 999,99 грн.)? Теоретично так і мало б бути, але на заваді цьому стане вищезгадане положення ч. 2 ст. 53 КК України.

То яке ж покарання зобов'язаний буде призначити суддя? Нескладні математичні розрахунки дозволяють визначити, що це має бути щонайменше 142 495 н.м.д.г. Проте в санкції мінімальний розмір покарання встановлений на рівні 10 тис. н.м.д.г.

Так, справедливості заради слід сказати, що ставка мита може бути і нульовою, а це означає, що особа має сплатити лиш ПДВ, що знову ж таки зазвичай дорівнює 20%. Однак провівши підрахунки, нескладно встановити, що навіть за таких умов розмір шкоди буде дорівнювати 1 514 000 грн., що еквівалентно 89 059 н.м.д.г. штрафу, а це у свою чергу перевищує максимальний розмір штрафу в ч. 1 ст. 201-3 КК у 3,5 рази!

При цьому звісно ж можливі варіанти, за яких особи можуть відповідно до ст. 193.1 Податкового кодексу України звільнитися від сплати ПДВ (приміром, наразі це значний спектр товарів для військових) або сплачувати лише 7% (лікарські засоби, медичні вироби, медичне обладнання) чи 14 % (сільськогосподарська продукція, що класифікується за такими кодами згідно з УКТ ЗЕД: 1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206 00) ст. 193.1). Однак 7% від 7 570 000 грн. дорівнює 529 900 грн., а 25 000 н.м.д.г. при розрахунку санкції статті - це лише 425 000 грн.

Тобто, щоб “вкластися” в межі санкції ч. 1 ст. 201-3 КК, особі необхідно перевозити товари, за які особа буде звільнена від сплати ПДВ, а ставка мита має бути не більшою, ніж 5,6 %.

При цьому слід не забувати і про положення абз. 2 ч. 5 ст. 53 КК України. Що означатиме для винної особи, у разі неможливості сплати щонайменше 142 495 н.м.д.г. штрафу, заміни його на позбавлення волі із розрахунку 1 день позбавлення волі за 8 н.м.д.г. у межах від 5 до 10 р. Знову ж таки математичний підрахунок говорить, що на особу в такому разі очікує 10 років позбавлення волі (завдяки законодавчому обмеженню, інакше мали б понад 48 років!).

6. Не зовсім вдалим варто визнати і рішення законодавця доповнити ст. 201 КК *приміткою*, в якій надається роз'яснення способів вчинення контрабанди, якими виступають переміщення

¹ Загалом ставка у 10% є дуже розповсюдженою для багатьох груп товарів, тому ми й обрали її для прикладу (детальніше див. ЗУ “Про митний тариф” [19]).

предметів “поза митним контролем” або “з приховуванням від митного контролю”. Адже тлумачення цих понять містилось ще в пп. 4 та 5 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил” від 03 червня 2005 № 8, а тому на практиці навряд чи були складнощі щодо розуміння змісту цієї ознаки об’єктивної сторони контрабанди. Поява п. 1 та 2 примітки до ст. 201 КК лише зайвий раз “перевантажує” текст кримінального закону, що є неприпустимим, адже жодним чином не сприятиме кращому розумінню змісту способів контрабанди правозастосувавцем.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

1. Прийняття ЗУ “Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірною декларації товарів” від 09.12.2023 р. стало довгоочікуваною подією в суспільстві, адже питання “повернення” кримінальної відповідальності за контрабанду товарів доволі гостро стояло в Україні після 2012 р. Це було обумовлено значною поширеністю даних діянь на практиці, а також низькою ймовірністю притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за такі дії за ст. 212 КК.

2. Аналіз змін, внесених до р. XVII Особливої частини КК ЗУ від 09.12.2023 р., свідчить про те, що вони не є досконалими і, на жаль, не позбавлені недоліків.

3. Першим таким недоліком варто визнати порушення законодавцем системного підходу під час розташування норм щодо контрабанди в р. VII Особливої частини КК, адже ст. 201-3 КК, в якій передбачена контрабанда товарів, виступає загальною нормою, тоді як ст. 201, 201-1 та 201-4 КК є спеціальними нормами. Видається, що у ст. 201 КК має бути встановлена кримінальна відповідальність за контрабанду товарів (норма, яка наразі передбачена ст. 201-3 КК), тоді як у ст. 201-1 КК має бути передбачена кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, які мають специфічні умови їх вивезення/ввезення (підакцизних товарів, лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених), а також предметів, які заборонено вивозити з України (культурні цінності та інші лісоматеріали, які заборонені до вивозу за межі митної території України). Положення про контрабанду вибухових речовини, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації варто закріпити у р. IX, а контрабанду отруйних та сильнодіючих речовин - у р. XIII Особливої частини КК України.

4. Не можна погодитися із встановленим законодавцем мінімальним розміром контрабанди товарів, який пов’язується із їх загальною вартістю. Наразі ставка у 5 тисяч н.м.д.г. видається 1) економічно необґрунтованою; 2) такою, що не корелюється із встановленим покаранням. До того ж щорічне підвищення розміру н.м.д.г. призведе до поступової “декриміналізації” товарної контрабанди через збільшення суми вартості товарів, яка впливає на можливість притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за такі дії, що свідчить про доцільність зменшення розміру вартості товарів, визначеного у примітці до ст. 201-3 КК України.

5. Викликає зауваження і караність товарної контрабанди, відповідальність за яку передбачена ст. 201-3 КК. Виходячи з вимог ч. 2 ст. 53 КК навіть у випадку переміщення товарів вартістю 5 000 н.м.д.г. через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, розмір покарання у виді штрафу, який має призначати суд майже завжди буде перевищувати максимальний розмір основного покарання у виді штрафу, встановленого в санкції ст. 201-3 КК законодавцем. Також варто було б скоригувати покарання і в інших статтях про контрабанду, зокрема, підвищити караність діяння, передбаченого ст. 201-2 КК, шляхом збільшення максимального розміру покарання у виді штрафу із 5 до 6 років.

Виникає питання і щодо остаточного покарання у випадках контрабанди товарів та інших предметів, передбачених ст. 201, 201-1 та 201-4 КК.

6. Виключити варто пункти 1 та 2 до примітки до ст. 201 КК, які надають визначення способів вчинення контрабанди будь-яких предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3513-20>.

2. Бутін А. Чи потрібна криміналізація товарної контрабанди? : аналітично-консультативна робота. К., 2020. 18 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2020/%D0%A0%D0%A0_Goods_smuggling_1.pdf.
3. Данилевська Ю.О. Кримінальна відповідальність за контрабанду крізь призму законодавчих змін. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012;14 (1):1–5.
4. Кухар В.В. Декриміналізація «товарної» контрабанди: теорія та практика. *Університетські наукові записки*. 2013;3:408–412.
5. Прокопенко О.С. До питання про криміналізацію контрабанди товарів. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 жовт. 2015 р.)*. Харків: Право, 2015. С. 381–384.
6. Каменський Д.В. Контрабанда як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні: деякі актуальні питання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023;77 (2):155-160. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.26>.
7. Забуга Ю.Ю., Михайліченко Т.О. Окремі аспекти реанімації товарної контрабанди. *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування: матеріали V міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 14 трав. 2021 р.)*. Харків: Право, 2021. С. 86–90.
8. Михайліченко Т.О. Товари, які мають важливе економічне значення, як предмет контрабанди. *Форум права*. 2015;4:180–186.
9. Гродецький Ю.В. Перспективи криміналізації контрабанди товарів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021;15 (1):150-161. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.15.237373>.
10. Назимко Є.С., Данилевська Ю.О., Пономарьова Т.І. Рекриміналізація контрабанди в світлі законодавчих ініціатив. *Право та державне управління*. 2023;3:285-290. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.43>.
11. Дудоров О., Мовчан Р. Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). Частина 1. LEXINFORM.COM.UA. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pro-perspektyvy-rekryminalizatsiyi-kontrabandy-tovariv/>.
12. Дудоров О., Мовчан Р. Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). Частина 2. LEXINFORM.COM.UA. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pro-perspektyvy-rekryminalizatsiyi-kontrabandy-tovariv-chastyna-2/>.
13. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова протидія контрабанді лісу: очікування, реалії, перспективи. *Юридичний вісник України*. 26 березня – 1 квітня 2021 р. № 12. URL: <https://yvu.com.ua/kryminalno-pravova-protydiya-kontrabandi-lisu-ochikuvannya-realiyi-perspektyvy/>.
14. Письменський Є.О. Загальні засади кримінально-правової кваліфікації контрабанди лісоматеріалів або пиломатеріалів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023;1 (19):133-149. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.19.281119>.
15. Процюк О.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 255 с.
16. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів : картка законопроекту № 5420 від 23.04.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5420&conv=9>.
17. Митний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17>.
18. Про Митний тариф України : Закон України; Тариф від 19.10.2022 № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2697-20>.